



## Musiqa san'atida tasavvurning hayotiy tajriba bilan bog'liqligi

Raxmonova Sevinch

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

o'qituvchisi, ilmiy rahbar D.Oymatova

Musiqa ta'lim 2-kurs talabasi

*Annotatsiya:* Mazkur maqolamizda Musiqa ta'lim mutaxassislari Umumiy o'rta ta'lim maktablarida musiqa madaniyati fanini o'tkazishda psixologik xolat tassavvur jarayonini yoritishga harakat qildik. Maqolada chet el va o'zbek olimlarining tajriba tadqiqot ishlari o'rganildi va atroflicha bayon etildi.

*Kalit so'zlar:* Musiqa psixologiyasi, temp, Simfoniya, kompozitorlar ijodi

Musiqiy asar aynan uch ko'rinishda mavjud bo'ladi: kompozitor tomonidan yozilgan nota matni, bu yozuv asosida ijrochi tomonidan yaratilgan jonli ijro, musiqadagi badiiy obrazlarning tinglovchi hayotiy tajribasi bilan o'zaro ta'siri (yaratish, ijro etish, tinglash – B.V.Asaf'evga ko'ra). Bu faoliyat turlarining barchasi – musiqa yaratish, uni ijro etish, qabul qilishda – sifatli musiqiy faoliyatni ta'minlovchi tasavvur obrazlari albatta ishtirok etadi.

Musiqiy asarni yarata turib kompozitor xayoliy ovozlarga tayanadi, ularni rivojlantirish mantig'ini o'ylab chiqadi, musiqa yaratish jarayonidagi hissiyot va fikrlarni eng yaxshi holatda etkazib beruvchi ohanglarni tanlaydi.

Ijrochi kompozitor tomonidan berilgan matn bilan ishlay boshlaganda uning texnik mahorati musiqiy obrazni etkazib berishning asosiy vositasi bo'lib chiqadi. Uning yordamida esa ijrochi kerakli temp, ritm, dinamika, agogika, tembrni topadi. Ijro muvaffaqiyati ko'pincha ijrochi musiqiy asar obrazini qanchalik yaxshi his qilishi va tushunishiga bog'liq bo'ladi.

Agar tinglovchining tasavvurida musiqa tovushlari asar ruhiga mos hayotiy vaziyatlar, obrazlar, assosiasiyalarni shakllantira olsa, u kompozitor va ijrochi ifodalamoqchi bo'lgan narsani tushuna oladi. Ko'pincha boy hayotiy tajribaga ega, ko'p narsani boshdan kechirgan kishi alohida musiqiy tajribaga ega bo'lmasa ham, musiqiy tayyorgarlikka ega, biroq hayotiy tajribasi kam odamga nisbatan musiqaga chuqurroq munosabat bildiradi.

Bilamizki, bir hayotiy mazmun kompozitorlar tomonidan ularning individualligi, uslubi va yashagan davriga bog'liq ravishda turlicha gavdalaniriladi. Er Yuzining turli qit'alarida qayg'u va quvonchning farqi yo'q. Lekin bu tuyg'ularning musiqadagi ifodasi ko'pincha tarixiy taraqqiyot tamoyillariga muvofiq bo'ladi.

Bitta musiqiy asarni tinglagan ikki kishi o'z hayotiy tajribasidan kelib chiqqan holda uni turlicha tushunishi, baholashi va unda turli obrazlarni ko'rishi mumkin.

Musiqani eshitish, ijro etish va yaratishga oid bu xususiyatlarning barchasi tasavvurning hosilasidir. U esa ikkita odamda bir xil bo'lmaydi.

Musiqiy tasavvur faoliyati musiqiy eshitish tushunchasiga chambarchas bog'liq. Bu tushuncha tinglash jarayonida yangrayotgan musiqa haqida bevosita taassurot beruvchi musiqiy idrok asosida rivojlanadi. Lekin musiqiy tasavvur faoliyati ichki eshitish ishi bilan yakunlanmasligi kerak. B.M.Teplov haqli ravishda ta'kidlaganidek: "deyarli hech qachon faqat eshitish taassurotlari bo'lmaydi va u ko'rish, harakat va boshqa lahzalarni o'z ichiga olishi kerak".

Biroq musiqiy obrazlar tilini so'zlar bilan tarjima qilishga urinishning keragi yo'q. P.I.Chaykovskiy o'zining To'rtinchi simfoniyasi haqida S.I.Taneevga yozgan xatida ta'kidlashicha, agar bu simfoniya so'zlar bilan ta'riflansa, u kulgi uyg'otishi va kulguli tuYulishi mumkin. "Simfoniya, - deydi P.I.Chaykovskiy, - so'z bilan aytib bo'lmaydigan narsani ifodalashi, lekin u ko'ngildan chiqishi va aytilish kerak bo'lishi lozim". Qolaversa,



kompozitor musiqani yaratgan shart-sharoitlar ham o'rganilishi kerak. Asar uning dunyoni his etishi va u yashagan davr dunyoqarashidir va bu narsalar musiqiy asar ijrosidagi badiiy g'oyaning shakllanishiga ta'sir qiladi.

Ma'lumki, asar dasturi, ya'ni kompozitor biror nom bergan yoki maxsus tushuntirishlar bergan dastur nisbatan engilroq qabul qilinadi. Bu holda kompozitor uning asari bilan tanishishda ijrochi va tinglovchi tasavvurlari qay o'zanda harakat qilishini belgilab beradi. Nodasturiy asarning dasturini topish g'ayrimusiqiydir va musiqaga xuddi tasviriy san'atga yondashgandek munosabatni bildiradi. Agar, dastur mavjud bo'lsa uni bilish, B.M.Teplov to'g'ri ta'kidlaganidek, "musiqiy dasturni to'la va aynan qabul qilishning zaruriy sharti"dir. Buni, ayniqsa, bolalar bilan ishlashda e'tiborga olish kerak. "Agar bolalarga dasturni topish vazifasi Yuklatilsa, bu ularni musiqada ma'lum bir mazmun qanday ifodalanganligini eshitish o'rniga, undan tasviriy ishoralar izlashga majbur qiladi. Bu ish oqibatda musiqaga mutlaqo ma'nosiz bo'lmaganda ham, og'ir, ikki ma'noli, noaniq tilga bo'lgandek qarash paydo qiladi"<sup>1</sup>. Professional musiqachi uchun, G.G.Neygauz so'zlari bilan aytganda, "musiqqa – tugallangan nutq, aniq fikr... u ma'lum bir immanent (o'ziga xos – R.Q.)ma'noga ega va shuning uchun uning qabul qilinishi va tushunilishi uchun hech qanday qo'shimcha so'z yoki tasviriy izoh va aniqlashtirishlarga ehtiyoj bo'lmaydi... Shu boisdan ham ijodiy tasavvuri bor odam uchun butun musiqqa ayni choqda dasturdir (sof, dastursiz deb ataluvchi musiqqa ham!) va u hech qanday dasturga muhtoj bo'lmaydi ham, chunki u butun mazmunni oxirigacha o'z tilida bayon etadi"<sup>2</sup>.

Xozirgi paytda musiqqa ta'limi nazariyasi va amaliyotida ta'limdagi "musiqiy cholg'ugacha" bo'lgan davrning zarurligi haqida ko'p gapirilmoqda. Bu vaqtda o'quvchilarda usiz musiqqa olamiga kirishning iloji bo'lmagan badiiy taassurotning minimum darajasi yig'ilib boradi. Bu haqda I.Gofman shunday degan: "O'quvchi har bir nota, sekvensiya, ritm, garmoniya va notalarda ko'rsatilgan barcha ko'rsatmalarni tushunib etmaguncha klaviaturaga intilavermasa, o'ziga juda yaxshi yordam bergan bo'ladi, negaki chalish – ijrochi yaxshi biladigan narsani qo'llar yordamida ifodalab berishdir"<sup>3</sup>.

Tayyorlov davrining vazifasi nafaqat musiqiy eshitish qobiliyatini, balki o'z ichiga musiqiy eshitish, harakat va ko'rish tasavvurlarini olgan barcha ijodiy tasavvur turlarini aniq bir maqsad yo'lida rivojlantirishdir. Bolalarni tayyorlov davri mashg'ulotlarida o'qish, she'r yozish, rasm chizish, naqsh solish, qo'shiqlarni sahnalashtirish va drammatizasiya o'yinlari kabi badiiy faoliyatning turli sohalariga jalb etish muhimdir.

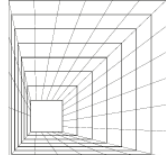
Musiqiy asar talqinining xilma-xilligiga dinamika, agogika, artikulyasiya, pedalizasiya kabi ifodaviylikning ijrochilik vositalaridan foydalanish hisobiga erishiladi. Rivojlangan tasavvur sahna hayajonini engib o'tishga va, umuman, musiqiy ijro sifatining yaxshilanishiga ko'maklashadi. L.A.Barenboym uyda mashq qilganda o'zini konsert zalida deb tasavvur qiluvchi pianinichni misol keltiradi. «U xayolan go'yo auditoriya oldida butun dastur yoki alohida asarni ijro etishining o'ziyoq etarli va u nima ishonchli jaranglayapti, nima yo'q, tinglovchi u yoki bu p'esa ijrosiga qanday munosabatda bo'layotganligini biladi. Ana shunday bir necha repetisiyadan so'ng u to'la ishonch bilan sahnaga chiqishga tayyor bo'ladi. Sahnaga chiqish uchun tayyorgarlik uslubini topgunga qadar pianinchi mutlaqo boshqa hissiyotni boshdan kechirardi: u yangi dastur bilan sahnaga chiqishga qo'rqardi"<sup>4</sup> Musiqachi-ijrochi ishi amaliyotiga aktyorlik usullarining joriy etilishi badiiy ijroning Yuqori darajasini egallashga yordam beradi, undagi psixik jarayonlarning mukammallashishiga ko'maklashadi.

<sup>1</sup> Teplov B.M. Psixologiya muzikal'nix sposobnostey, M., 1947, s.21-22

<sup>2</sup> Neygauz G.G. Ob iskusstve fortepiannoy igri, M., 1987, s.31-32.

<sup>3</sup> Gofman I. «Fortepiannaya igra: Otveti na voprosi o fortepiannoy igre. M., 1961, s.33.

<sup>4</sup> Barenboym L.A. Voprosi fortepiannoy pedogogiki i ispolnitel'stva. M., 1969, s.64.



### Foydalanilgan adabiyotlar

1. Айматова, Дилором Рuzимуротовна. "СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ В СВЯЗИ И ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА К УРОВНЯ УДОВЛЕТВОРЕННОСТИ СЕМЕЙНОЙ ЖИЗНИ." *E Conference Zone*. 2024.
2. Ruzimurotovna, Aimatova Dilorom. "RELATIONSHIP BETWEEN EMOTIONAL INTELLIGENCE AND LIFE SATISFACTION." *Conferencea* (2024): 1-6.
3. Ruzimurotovna, Oimatova Dilorom. "PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE INFLUENCE OF SATISFACTION WITH FAMILY LIFE ON EMOTIONAL INTELLIGENCE." *American Journal of Interdisciplinary Research and Development* 23 (2023): 21-24.
4. Ойматова, Дилором Рuzимуротовна. "Хотира муаммосининг психология фанида тадқиқ этилиши." *Science and Education* 2.5 (2021): 973-979.
5. Ruzimurotovna, Oymatova Dilorom. "The Study Of Memory Characteristics Of Adolescents And Methods Of Its Development." *The American Journal of Social Science and Education Innovations* 3.08 (2021):15-17.
6. Ruzimurotovna, Oimatova Dilorom. "Concepts Of Satisfaction With Family And Family Life." *Genius Repository* 26 (2023): 10-14.
7. Ruzimurotovna, Oimatova Dilorom. "SOCIAL-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF EMOTIONAL RELATIONS IN CHILD EDUCATION IN THE FAMILY." *British Journal of Global Ecology and Sustainable Development* 23 (2023): 6-9.
8. Ruzimurotovna, Oimatova Dilorom. "SOCIAL-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF INTERRELATION OF FAMILY RELATIONSHIPS TO THE DEVELOPMENT OF CHILD INTELLECT." *American Journal of Pedagogical and Educational Research* 18 (2023): 12-15.
9. Ruzimurotovna, Oimatova Dilorom. "Concepts Of Satisfaction With Family And Family Life." *Genius Repository* 26 (2023): 10-14.
10. VilYunas V.K. Psixologiya emosional'no'x yavleniy. M., 1976.
11. Vinogradov V.S. Muzo'ka sovet'skogo Vostoka. M., 1963.
12. Visinskiy A.V. Психологический анализ процесса работу пианиста над музыкальнѳм произведением G'G' Izvesti APN RSFSR. 1950. №5.